

UDK 271/28:32(497.6)

Ivan Cvitković

Fakultet političkih nauka

Sarajevo

RELIGIJSKE ZAJEDNICE I POLITIČKI IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Odnos religija – konfesija – politika. Religijska samoidentifikacija u Bosni i Hercegovini. Mogu li religije i religijske zajednice imati utjecaja na izbore? Glas se daje «svojim» kandidatima. Model bojkotiranja izbora. Model podrške strankama s nacionalnim predznakom. Uloga konfesija u razvoju nacionalne svijesti. Politički pluralizam kao konfesionalno/nacionalni pluralizam. Model vođenja politike na religijski način. Model proizvodnja neprijatelja. «Upotreba» i «zloupotreba» religije u političke svrhe. Mogu li Isus i Muhammed biti pokriće bilo kakvoj politici? Tko čini religijsku političku desnicu? Društveni konflikti – konfesija – izbori. Participacija u religijskim aktivnostima i politička orijentacija.

Ključne riječi: konfesija, politika, izbori, identitet, religijska samoidentifikacija, nacionalne stranke, nacionalna svijest, religijske i političke elite, pluralizam, religijski nacionalizam, fundamentalizam, konzervativizam, religijska politička desnica.

Iako se veza između države i religijskih zajednica u XX stoljeću radikalno izmijenila, to ni u kom slučaju ne znači da je došlo do radikalnih promjena i na relaciji religija–religijska zajednica–politika. Čini se da je još uvijek, u mnogim dijelovima svijeta, na ovaj ili onaj način, zadržan utjecaj religija i religijskih zajednica na politički život. Osobito je to evidentno za neke religije i religijske kulture (na Srednjem istoku, u Aziji, Africi, Latinskoj Americi, ali i u pojedinim europskim zemljama). Samo se pomjerilo polje utjecaja religijskih zajednica na politiku. Danas to, recimo, dolazi više do izražaja u raspravama o radu nedjeljom, istospolnim brakovima, pobačaju,⁶⁶ homoseksualizmu, slobodi seksualnih odnosa, eutanaziji, itd. (osobito o pravnom reguliranju tih pitanja). To ni u kom slučaju ne znači da nema i «klasičnog» utjecaja religijskih zajednica na politički život. Osobito kad je riječ o nacionalnom identitetu. Čak i u SAD, ako se «baci pogled» na nazive religijskih zajednica, naći ćemo tragove njihove uloge u nacionalnome: Armenska, Albanska, Ruska, Irska, Srpska, Poljska ... crkva. A što tek reći za područje Balkana? «Ovo je Balkan – upamtite Balkan! Na ovom komadu zemlje

⁶⁶ Kardinal Alfonso Lopez Trujillo zaprijetio je izopćenjem iz Crkve svakome tko izazove pobačaj ili se s njim usuglasi (v. *Kazna za pobačaj je izopćenje iz Crkve*, «Jutarnji list», 30. 06. 2006:3). Zanimljivo da Crkva nije isključila ni jednog od vjernika kojem se sudi u Hagu za masovni zločin počinjen za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini (1991-1995), niti Hitlera nakon zločina tijekom Drugog svjetskog rata!

više je grijeha nego što svi bogovi mogu da oprostite... Ovi su naši klošari i vas bogove u grijeh uvalili ... naša balkanska posla – ne živiš ako nekoga ne zajebeš!», piše književnik D. Pušina (2001:205). U procesu osamostaljenja exyugoslavenskih republika bilo je bitno kako će se koja od religijskih zajednica odnositi prema pitanju njene samostalnosti. Tako je Rimokatolička crkva podržala osamostaljenje Bosne i Hercegovine, Islamska zajednica je apsolutno bila na tim pozicijama, a upitan je bio samo stav Srpske pravoslavne crkve koja je podržavala politiku Beograda (Miloševića). Imalo je to itekakvog utjecaja na odvijanje političkog života u osamostaljenoj Bosni i Hercegovini i ratu u njoj.⁶⁷

Po popisu stanovništva iz 1991. godine⁶⁸ u Bosni i Hercegovini je živjelo 43,3847% Muslimana (današnji naziv Bošnjaci); 31,1876% Srba; 17,3612% Hrvata i pripadnici više narodnosti (Romi, Albanci, Ukrajinci, Mađari, Talijani, Česi, Poljaci, Nijemci, Židovi, Rusini, Slovaci, Turci, itd.). Po konfesionalnoj pripadnosti, najveći je broj bilo muslimana (42,7660%), potom pravoslavaca (29,3995%), te rimokatolika (13,5687%). Zašto je velika religijsko/konfesionalna samoidentifikacija u Bosni i Hercegovini (95% stanovnika se, po popisu iz 1991, izjasnilo da imaju religijsko/konfesionalnu samoidentifikaciju)? Je li to zbog religijskog i konfesionalnog pluralizma (muslimani, pravoslavni, rimokatolici i ostali) pa se stanovništvo čvrsto vezuje uz religijski samoidentitet i participira u religijskim aktivnostima? Ali, slični procesi (visok postotak vjerske samoidentifikacije) nalazimo i u dominantno jednokonfesionalnim državama (Hrvatska, Poljska, Irska...) u kojima nije toliko snažna «konfesionalna konkurencija», kao u Bosni i Hercegovini.

Na ovakvu situaciju u Bosni i Hercegovini mogao je utjecati nedostatak sigurnosti (kad se raspadao jugoslavenski identitet); povećana nezaposlenost; kriza morala; konfesije su od «privatno-pravnog» dobile «javni» status u društvu; izvršena je deprivatizacija religije; političke pa i neke druge elite javno se deklariraju kao vjernici, hrle u hramove. Pobožnost je postala sastavni dio otmjenosti, pojavila se pobožnost «tipa 1990» (pad socijalizma i prvi višestranački izbori). Ohrabrilu je to i «obične» građane da javno iskazuju svoju religioznost. Konfesije su se okrenule borbi za nacionalna prava; problemi pobožnosti i religije se češće nalaze u medijima. Jesu li u pravu oni koji kažu da se samo promijenio odnos prema konfesiji, a ne sadržaj religioznosti (ostala je to «folklorna religioznost»).

Mogu li religije i religijske zajednice imati utjecaja na *izbore*? Religija može utjecati na politiku kroz korištenje religijskih simbola (križa, krunice, tespiha...), fotografija poglavara religijskih zajednica, ulomaka iz «svetih spisa» i sl., na predizbornim plakatima i porukama. Tu je i predizborno obraćanje religijskih lidera vjernicima u kojima im sugeriraju, najčešće indirektno, kojoj stranci dati izborni glas. I u svijetu nailazimo na pojave korištenja religija i religijskih zajednica

⁶⁷ O tome sam opširno pisao u knjizi *Konfesija u ratu* (2004).

⁶⁸ Poslije toga nije vršen popis stanovništva u Bosni i Hercegovini.

u stranačkim obračunima i kao oruđe političke mobilizacije, osobito pred izbore. Na primer, pripadnici Kristove crkve na Filipinima glasuju isključivo prema uputama crkvenog vodstva.

Dakle, pripadnici religijske zajednice na izborima biraju političkog kandidata koji je iz njihovih redova. Rijetki su slučajevi da netko iz manjinske grupe, poput nekadašnjeg predsjednika Senegala Leopolda Seneghor-a (katolik, a katolici u Senegalu čine 4% stanovništva) postane predsjednik države i njom kormilari punih dvadeset godina. Inače, u Senegalu je zabranjeno političkim strankama da se identificiraju s bilo kojom etničkom, jezičnom ili religijskom grupom.

Ali, Balkan i Bosna i Hercegovina nisu Senegal. Ovdje se podrška daje «svojim» kandidatima. Kandidat računa na glasove svoje zajednice. Nekima, osobito na lokalnom nivou, bliskost s religijskom zajednicom («našom» dakako, ne daj Bože s «njihovom») donosi izborne poene. I kandidati za parlament mogu tražiti podršku u religijskim grupama. Mnogi se tek tad, za izbore, sjete svoje religije.⁶⁹

Nije nam za utjehu činjenica da i u SAD zapažamo donekle slične procese: republikancima svoj glas daju protestanti; demokratima katolici i Židovi. Neki tvrde da skoro polovinu glasača za Republikansku stranku čine «religijski fundamentalisti». «Strašno je kako se koristi činjenica da mnogi ljudi u našoj zemlji (SAD – I. C.) vjeruju u Boga, idu u crkvu i misle o Bogu kao moralnoj snazi. U ovom slučaju Bog se koristi za podršku najnemoralnijem činu, a to je rat» (Howard, 2003:85). Zanimljivo bi bilo napraviti analizu jesu li događaji nakon 11. rujna 2001, i politika SAD prema islamskom svijetu, doveli do toga da osiguravaju izborni uspjeh «islamista» u Alžiru, Maroku, Pakistanu, njihovo jačanje u Turskoj i nekim drugim zemljama? Po nekima – jesu.

U nekim državama Indije zakonom je zabranjeno političarima da, tijekom predizborne kampanje, spominju religiju i religijske teme. Može se zakonom zabraniti korištenje «svetih mjesta» za političku promidžbu i politička okupljanja.

Nekad se i religijske zajednice znaju «prikloniti» određenoj politici u zamjenu za društvene privilegije.

Moguć je i model po kojem religijska zajednica zabranjuje svojim pripadnicima da izlaze na izbore. Tako Jehovini svjedoci se ne bave politikom i ne izlaze na izbore.

U religijski pluralnim društvima u kojima dominiraju tri religijska identiteta (muslimani, pravoslavni, katolici) povezana s tri nacionalna identiteta (bošnjačkim, srpskim, hrvatskim), veća će biti podrška političkim strankama s

⁶⁹ «... demagozi, znate, oni smatraju da treba stalno biti blizu crkve, kao da će to da im poveća broj glasova. Oni su većina, oni se krste i kad treba i kad ne treba... u našim vladama imate sada već krasnu situaciju: jedan ogroman broj bogomoljaca, crkvenjaka, sakrivenih ili otvorenih fundamentalista ... to je komično ukoliko želite da idete u Evropu. Ja uvek navodim primer Kola. Da li ste nekada videli Kola, koji je šef katoličke partije u Njemačkoj, da negde nekome ljubi ruku, da se saginje» (D. Tešić, 2005:73).

religijskim i nacionalnim predznakom nego «sekularnim». Tako je došlo do korištenje religije i religijske zajednice od pristaša nacionalnih stranaka. Inače, birači nacionalnih stranaka su najreligiozniji.

Zašto je nužno imati u vidu nacionalnu i konfesionalnu pripadnost stanovništva kad se pod sociološku analizu stavljaju politički izbori? Prije svega zbog uloge koju su u Bosni i Hercegovini konfesije imale na nastanak i razvoj nacionalne svijesti. I dok god budu postojale političke stranke s nacionalnim predznakom, valja računati na religijski i konfesionalni faktor pri izborima. Druga je stvar da u okolnostima kakve su u Bosni i Hercegovini nacionalna ni konfesionalna osnova društvenog života teško mogu biti djelotvorne. Postsocijalističko vraćanje religiji i naciji desilo se u uzajamnoj sprezi: otud su se pojavili snažni religijsko/konfesionalni nacionalizmi. Nije povratak naciji bio kao svjetovnoj tvorevini. Naciji se vratilo preko «religijskih korijena» (A. Smith). Dovelovelo je to do uzajamne povezanosti religija/konfesija i nacionalizama. Na području Bosne i Hercegovine mnogo štošta može biti znak identiteta – sve do hrane i pića. Ako gost uđe u kavanu tražeći kavu, to pokazuje da pripada hrvatskom identitetu. Ako traži kafu, to je znak pripadnosti srpskom identitetu ili kahvu što ukazuje na njegovu pripadnost bošnjačkom identitetu.⁷⁰

Tri konfesije (islamska, pravoslavna i rimokatolička) su najutjecajnije institucije u društvu. To je dobro poznato vodstvima nacionalnih stranaka i političkim elitama te stoga paze da se, na bilo koji način, ne zamjere vodstvima tih konfesija, dodvoravajući im se na sve moguće načine. Religijske elite, među političkim strankama, imaju svoje favorite (naravno, riječ je o «našoj» nacionalnoj stranci). I država i političke stranke u njoj imaju svoju «religijsku politiku» (svi se formalno zalažu za vjerske slobode, ali u praktičnom životu postoje velike razlike u primjeni tog načela). Jesu li u pravu analitičari koji ukazuju da su, u vrijeme socijalizma, konfesije bile «otvorena snaga», a danas predstavljaju konzervativne političke snage? «Mi u Bosni i Hercegovini imamo tri tradicionalne religije u kojima dominira nedemokratska tradicija, dakle tradicija monarhističkih, despotskih, feudalnih društava. I sad nastaju problemi s tim zajednicama u demokratskom okruženju. Religije imaju zadaću zagovarati demokraciju, ali je ne mogu iz sebe svjedočiti i onda se brane da su takve po božanskom nalogu, a to nije točno», kaže bosanski franjevac fra Ivo Marković (2006:29). Problem je u tome što je politički pluralizam u Bosnu i Hercegovinu uveden kao nacionalno/konfesionalni pluralizam. Njegovu bit su činile tri nacionalne stranke (SDA, SDS, HDZ), svaka uz snažnu potporu «svoje» konfesije (SDA – Islamske zajednice; SDS – Srpske pravoslavne crkve; HDZ – Rimokatoličke crkve). I dok se god ne izvrši desakralizacija i

---

⁷⁰ U ratnom okruženju Sarajeva pričao se sljedeći vic. Čovjek došao na Bašćaršiju i u kavani traži kavu. Kelner niti da okom mrdne. Gost će, onda, zatražiti kafu. Opet nema reakcije kelnera. Gost misli da je to zbog «kave» i «kafe» pa zatraži kahvu. Na to će kelner nervozno: «Nema vode j... ga Ti».

sekularizacija nacije, dok se ne vratimo načelu svjetovnosti u društvu, neće oslabiti tradicionalna religijska osnova iz koje nacionalne stranke dobivaju izborne glasove.

Konfesije na balkanskom prostoru, a osobito u Bosni i Hercegovini, doprinose stvaranju lažne, idealizirajuće slike ne samo svog konfesionalnog, već i nacionalnog identiteta.⁷¹ U postsocijalističkom razdoblju porasla je ne samo svijest o društvenoj ulozi religija i konfesija, već i svijest o njihovom značaju za nacionalnu samobitnost.⁷² «Pa se ljudi pokrstiše, zakrstiše, ukrižaše, raskrižaše, mnogi i naopako, naopako do zla boga», prokomentirao je ta događanja don Branko Sbutega (2006:201). U Zapadnoj Europi, u mnogim zemljama, religije i konfesije nisu imale ulogu nacionalne odrednice, dok je na ovim balkanskim prostorima konfesija često bila vododjelnica. Izuzetak su Albanci i Slovenci kod kojih je jezik imao važniju ulogu u razvoju nacionalne svijesti od konfesionalne pripadnosti. Jezik (albanski), a ne konfesija (koja može biti islamska, katolička, pravoslavna) bio je bitan za albanski identitet. Slovenci su rimokatolici kao i susjedni Hrvati, dijeli ih rijeka Sutla, pa nisu (zbog konfesije) postali jedan narod, ali jesu zbog jezika (slovenski i hrvatski) postali dva naroda (mada ne i samo zbog jezika). U takvim okolnostima minimizira se i potiskuje uloga religije i religijske zajednice u određenju nacionalnog identiteta, gradi se sekularizirani karakter nacionalnog identiteta. Tzv. religijski nacionalizam javlja se tamo gdje su ostali faktori u razvoju nacionalnog identiteta bili slabi, a religijsko/konfesionalni jak. Naravno, moguće su situacije da je ista nacija podijeljena različitim konfesijama: u Njemačkoj i Sjevernoj Irskoj konfesija je vododjelnica među ljudima koji govore istim jezikom i pripadaju istoj naciji. Vratimo se ovdašnjim narodima i vjernicima. Ovdašnji vjernici (kršćani) kao da zaboravljaju da Isus nije bio ni Hrvat ni Srbin, već Židov, a i muslimani da Muhammed nije bio Bošnjak, već Arap.

Religija–religijska zajednica–politika! Je li danas, bar u zapadnoeuropskim društvima, došao kraj monopola religijske istine u politici? Mogu li se religijske zajednice na Balkanu, pa i u Bosni i Hercegovini, navići na takvu činjenicu koja bi ih udaljila od politike i «vratila» u «religijsko polje»? Politički i duhovni utjecaj religijskih zajednica su u korelaciji. Kad je god porastao politički utjecaj religijskih zajednica, slabio je njihov duhovni utjecaj. I obratno. U politički nepisanim društvima, u društvima u kojima ne postoji razvijena politička kultura građanstva, veća je mogućnost da religijska zajednica utječe na politiku. Religijske zajednice su se uvijek priklanjale određenim političkim tendencijama. One nisu, osim izuzetaka, bile politički neutralne. Ta «uzajamna instrumentalizacije religije i politike nije

⁷¹ «Kod nas religija nikad nije „samo“ religija, ona po potrebi preuzima na se sve ostale distinktno identitetne sadržaje, naročito rado i lako kulturne i političke» (I. Lovrenović, 2006:21).

⁷² «Isti Bog suprotstavlja se kroz nacione, koje navodno tvori kao svoju elitnu historijsku vojsku, garantiranu njegovom posebnom protekcijom i protekcijom vjere u njegova različita imena. Iza svih tih imena i u ime tih imena stoji konflikt, dugotrajan, krvav i krvnički, konflikt kolektiviteta, konflikt „velikih istina“ i još većih, da li individualnih, da li kolektivnih interesa» (Sbutega, 2006:211).

proizvela i ne proizvodi ništa doli pustoš za slobode i jednakost» (Pena-Ruiz, 2004:193). Religijske zajednice su se, počesto, identificirale sa zastarjelom politikom što ih je činilo malo osjetljivim za patnje građana. Ono što je bitno za suvremenost jeste: da se religijske zajednice ne smiju «probijati sredstvima političke moći» (Metz, 2005:23).

Naime, moguć je *model vođenja politike na religijski način*. Može se kod građana graditi i svijest da politički problemi imaju religijske uzroke (kao što je bilo u socijalizmu), ili da religijski ciljevi imaju politička rješenja (koncept koji često dolazi iz religijskih zajednica). Religijske elite na prostorima ex. Jugoslavije nastoje (od 1990) da se politika kreće u religijski fundiranim koordinatama. Među njima ima i onih koji smatraju da bi religija i religijska zajednica trebale određivati «javni poredak». Polazna pozicija je: religija je osnova društva i izvor svakog dobra, pa i politike. Mogli bismo ih svrstati u primordijalne konzervativce koji govore o religijskom utemeljenju političke zajednice.

Drugi je model *proizvođenja neprijatelja*. I uvijek je neprijatelj onaj druge religije ili areligiozni (ateisti, ex. komunisti). Ako je odnos «prijatelj-neprijatelj» (Carl Schmitt) temeljna kategorija «političkog», jesu li onda religijske zajednice kod nas političke? Proizvode li «prijatelje» ili «neprijatelje» (osobito u bosansko-hercegovačkom ratu 1991-1995)?

Postoje i oni koji *religijska načela unose u «političko polje» i oni koji načela političkog unose u «religijski prostor»*. U ovom modelu, religijski interes postaje drugorazredan, a predominantan je politički interes. Religijske zajednice (ni kršćanskog ni islamskog usmjerenja) nisu, kroz povijest, znale odagnati (a niti odbaciti) izazov manipulacije religijom i religijskom zajednicom u političke svrhe. Tu su danas i «politički vjernici», dojučerašnji komunisti koji su preobukli odoru, zamijenili simbole (umjesto petokrake sad im je simbol križ/krst ili alem), ali nisu se oni izmijenili. Ideološki su mislili ranije, ideološki misle i sada, pa ih zato i zovem «politički vjernici». Religija i religijska zajednica su im potrebne ne zbog vjere, već zbog njihove političke promocije.

Nesporno je da danas ovdašnje religijske zajednice mogu utjecati na politiku na više načina. Ali, zapaža se model (poznat iz razdoblja socijalizma) po kojem ako religijska zajednica podupire određene procese u društvu, to neće nailaziti na osude, napade, već na odobravanje (tzv. «upotreba religije u političke svrhe»). A ako se protivi određenim stanjima u društvu, onda se napada, poručuje «gledajte svoja posla» (tzv. «zloupotreba religije u političke svrhe»). Dakle, reagiranje u ovdašnjem društvu na «uplitanje» religijskih zajednica u politiku ovise o tome je li one odobravaju ili kritiziraju stanje u društvu i ono što političke elite poduzimaju.

Ima autora koji smatraju da je dobro i prihvatljivo sve što dolazi iz religijskih zajednica a tiče se univerzalnih pitanja poput socijalne i karitativne djelatnosti, ekologije, mira. Problem nastaje kad iz religijskih zajednica dolaze parcijalne političke inicijative: seksualnost, istospolnost brakova, eutanazija, pobačaj, etnički

ratni konflikti, i sl. S druge strane, pojedinci se ponašaju kao da njihova religija i religijska zajednica imaju gotov model, projekt društvenog sustava i samo ga treba implementirati. Religija se tako svodi na ideologiju i fundamentalizam, ukazuju kritičari.⁷³ Liberali se, opet, zalažu za podjelu na javnu i privatnu sferu. Javni život bi se organizirao na svjetovnoj, sekularnoj osnovi, a religiju bi se «privatiziralo». Time bi liberali odvojili religiju od politike i politiku od religije.

I kad nam se čini da su politički odnosi dominantno određeni religijskim, trebamo biti oprezni da ne padnemo u zamku. Često iza toga stoje tendencije raznih političkih stranaka (u Bosni i Hercegovini osobito nacionalnih). Naravno, to ne umanjuje značaj pitanja: mogu li, i trebaju li, Isus ili Muhammed biti pokriće bilo kakvoj politici? Jedno je živjeti u skladu s kršćanskim ili islamskim načelima u dominantno «kršćanskom» ili dominantno «islamskom» društvu, a može li se život zasnivati i provoditi na tim načelima u jednom izrazito religijsko/konfesionalno pluralnom društvu kakvo je u Bosni i Hercegovini? Može, ali kakve bi bile posljedice toga po zajednički život! Ni u jednoj od ovih religija ne postoji razvijena «politička teorija» (I. Karlsson) te njihovi pripadnici mogu davati potporu različitim političkim sustavima i političkim pokretima (od ljevice do desnice). Naravno da fundamentalizam odbacuje razlikovanje između religije i politike («Politika je religija», Homeini). Fundamentalisti ne žele «religiju kao privatnu stvar». Fundamentalizam je ideologizirana religija koja postaje i nasilna. «Fundamentalizam vodi iskrivljivanju religije koju želi braniti» (Schwöbel, 2002/03:98).

Konfesija treba biti patriotska, a ne partijska. A što se dogodilo u Bosni i Hercegovini? Nacionalne stranke su nakon urušavanja socijalizma, prihvatile da religijske vođe utječu, pa i određuju njihove političke koncepte. I zadugo će to još tako trajati. Ilustrira to govor reisu-l-uleme dr. Mustafe ef. Cerića na svečanosti povodom 469 godine Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu. Založivši se za uvođenje vjeronauke u srednje škole (u Kantonu Sarajevo srednje škole imaju nekonzfesionalni predmet Kultura religija) istakao je: «Sada nema vjeronauka u tim školama na žalost i na sramotu i vas gazinovaca koji imate vlast. Ako nemate dovoljno vlasti, kažite nam pa ćemo vam pomoći da imate više».⁷⁴ Konfesionalna elita je političarima «ukrala» naciju (a dobrim dijelom i politiku), a politička elita je religijskim elitama «ukrala» religiju.⁷⁵ Pošteno bi bilo da jedni drugima vrate

⁷³ «Čini mi se da se članovi Vijeća (Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini kojeg čine reisu-l-ulema, kardinal i mitropolit – I. C.) više trude prožeti crkve i vjerske zajednice politikom nego društvo moralnim načelima, što je, barem prema postavkama katoličkog učenja izokrenut red stvari» (sarajevski pomoćni biskup dr. Pero Sudar, 2006:14).

⁷⁴ V. «Slobodna Bosna», 15. 06. 2006:34.

⁷⁵ Ilustrirajmo to sljedećim ulomkom: «Naše društvo mora se riješiti agresivnog ateizma. Moja je obaveza osigurati da Islamska zajednica u BiH, kao duhovna kičma bošnjačkog naroda, ima aktivnu ulogu u stvaranju patriotske i akademske mreže, jer samo ujedinjeni možemo izbjeći zamke budućnosti. Bošnjačkoj politici treba vratiti dušu i ponos, osjećanje za narod i moj je cilj da stanje unutarnjeg haosa promijenim u stanje jedinstva i izgradnje BiH. Svi kandidati za bošnjačkog člana Predsjedništva

«ukradeno». «Ovdje se radi o čistoj trgovini u kojoj vjerske zajednice iznajmljuju 'svojim strankama' svećenike i retoriku, da bi od tih stranaka zauzvrat dobile adekvatnu mjeru bogatstva i moći» (Karahasan, 2002/03:294).

Konzervativizam je uvijek bio, i danas je, za spregu religija-religijska zajednica i politika jer je u religiji i religijskoj zajednici vidio izvor stabilnosti i društvene kohezije. On se oslanja na nacionalno/konfesionalnu političku opciju čiji su sljedbenici disciplinirani birači, izlaze redovito na izbore (malo ih je među onima koji apstiniraju od izbora) omogućujući kontinuirane pobjede na izborima svojim (nacionalnim) strankama. Je li «crkva ostala seljačka», je li se u njoj «još uvek besedi seljački», kako kaže D. Tošić (2005:69). Ako je, posljednjih šesnaest godina, davala podršku ovdašnjim (nacionalnim) politikama, koje su bile seljačke, onda i jeste seljačka. Ali ta religijska desnica, što nam ne može biti utjeha, nije odlika samo Balkana. «Kršćanska nova desnica» snažno je razvijena i u SAD (još od sedamdesetih godina prošlog stoljeća), a bila je glavna u osudi pobačaja, homoseksualizma, pornografije, Darwinove teorije evolucije u školama, itd.

Kao i u Bosni i Hercegovini, desničarskim nacionalnim strankama pripadaju uglavnom jedni (ili katolici, ili pravoslavni ili muslimani). Neke stranke (poput desničarskih) koriste religiju i konfesiju kao svoj identitet. Postoji snažna korelacija između konfesionalne pripadnosti i članstva u nekoj od političkih stranaka (katolici – HDZ; pravoslavni – SDS; muslimani – SDA). Dok konfesija okuplja ljude različitih političkih opredjeljenja (od lijevih i umjereno lijevih do desnih i umjereno desnih), dotle u tri vodeće nacionalne stranke nema (ili gotovo nema) religijski različito orijentiranih.

Tko su pripadnici religijske političke desnice u Bosni i Hercegovini? Lepeza je široka: od radništva do inteligencije; ipak prevladavaju ruralni i manje obrazovani ljudi; oni koji su za tradicionalne odnose u obitelji i među spolovima; sa snažnim religijskim i nacionalnim nabojem; zagovarači povratka tradiciji (konfesionalno-nacionalnoj); pobornici nacionalne homogenizacije; protivnici abortusa, istospolnih brakova, homoseksualaca; zagovarači vjerske pouke u školama; protivnici feminizma, «ateističkog komunizma», binacionalnih i bikonfesionalnih brakova; koji žele ovladati ne samo političkim institucijama (direktno ili indirektno), već i medijima, obrazovnim sustavom.

Što je s ovdašnjom religijsko/konfesionalnom političkom desnicom? Ona, još uvijek, ima značajan utjecaj na ishod izbora. Činjenica je da su religijske elite sklonije desničarskim (nacionalnim) strankama koje imaju tradicionalne poglede i na gospodarske i na moralne vrijednosti (osobito one vezane za seksualnost i obiteljski život). Sociolozi upozoravaju da s porastom participacije u religijskim aktivnostima, raste broj onih koji daju glas takvim strankama. Vjerojatnost da se da

---

trebaju prije kampanje posjetiti ključne ličnosti Islamske zajednice, posebno reis-u-ulemu Mustafu ef. Cerića» (Mirmes Ajanović, jedan od bošnjačkih kandidata za člana Predsjedništva BiH, v. «Dani», 7. 07. 2006:40).

glas desnim političkim strankama veća je s povećanim sudjelovanjem u odlasku na misu/džumu. Naime, oni koji više puta ili jednom tjedno sudjeluju u skupnim obredima, češće će dati glas desničarskim političkim strankama od onih koji rjeđe ili nikako ne participiraju u takvim skupnim aktivnostima konfesija. Ako trećina izbornog tijela u SAD odlazi redovito u crkvu, ovdje je taj postotak znatno veći (odlaska u crkvu/džamiju). Naravno, ne daju svi oni svoj glas nacionalnim strankama, ali većina jeste. Bosna i Hercegovina, Izrael, Hrvatska, Belgija, Srbija, itd. – sve su to zemlje u kojima religije i religijske zajednice igraju zapaženu ulogu na izborni rezultat. Naime, svugdje tamo gdje religija i religijska zajednica imaju neku ulogu u društvenim konfliktima (poput Bosne i Hercegovine i Balkana, mada to predstavnici konfesija ne žele priznati) značajan je njihov utjecaj na izborne rezultate. Mogli bismo reći da religija i danas snažnije utječe na izbornu orijentaciju od bilo kojih drugih indikatora «socijalnog obilježja» (katolici daju, uglavnom, glasove HDZ-u; pravoslavni, uglavnom, SDS-u; muslimani, uglavnom, SDA). Veća participacija u religijskim aktivnostima, veća je i vjerojatnoća da će se izborni glas dati konfesionalno/nacionalnoj stranci. Zašto je to tako? Je li to rezultat «desničarenja» u konfesiji? Ponavljam, tamo gdje su religija i konfesija element političkog konflikta, one više utječu na rezultat političkih izbora. Sekularizacija bi, pretpostaviti je, umanjila podršku konfesionalno/nacionalnim strankama. Ali, daleko smo i od sekularne države, a da ne govorimo o sekularnom društvu, društvu u kojem će dominirati sekularne vrijednosti. Kako se ne sjetiti Andrićeve Priče o vezirovom slonu u kojoj Isa (Isus) govori fra Serafinu: «Ako ćeš pravo da ti kažem, fra Serafine, ono ta stvar s vjerom i nije važna, vamo u nas, na ovom svijetu, kao što je tamo u vas' pogotovo u Bosni. Ovdje se, ako hoćeš pravo, i ne pita ko je koje vjere, nego kakav je po srcu i duši. Po tome mi sudimo» (Andrić, 2005:257).

Sve ono što se događalo Europi, ovdje stiže bar nekoliko decenija kasnije. Nakon 1945. godine u Z. Njemačkoj formiran je CDU (Kršćansko-demokratska unija), u Italiji DC (Kršćanska demokratska stranka), itd. I dok je u Zapadnoj Europi zamjetan proces opadanja podrške strankama s religijskim predznakom, ili onima koje su u «srodstvu» s konfesijom (Italija, Nizozemska, Belgija, Francuska...) kod nas je gotovo neupitna podrška konfesija strankama s desnom (nacionalnom) orijentacijom.

Američki protestantski fundamentalisti su (1928) spriječili izbor prvog katoličkog kandidata za predsjednika SAD (Alfreda E. Smitha). U njihovim redovima nastala je organizacija Kju kluks klan koja je širila predrasude prema crncima, katolicima, Židovima. I u Bosni i Hercegovini se uobičajilo da se konfesionalna vođstva obrate vjernicima pred izbore s uputama kome dati glas. Zanimljivo je da se pred skorašnje izbore (u listopadu 2006) oglasilo Udruženje ilmije i zatražilo od imama,⁷⁶ hatiba⁷⁷ i muderrisa⁷⁸ da se u okviru svog radnog vremena suzdrže da u

⁷⁶ Religijski vođa u islamu koji na području džemata predvodi obrede u skupu i organizira druge aktivnosti.

⁷⁷ Osoba koja drži hutbu u džamiji petkom u podne ili na Bajram.

javnim istupima – hutbama, predavanjima itd. ne preferiraju, ne napadaju i ne kritiziraju bilo koju političku stranku ili pojedinca. I Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini zauzeo je stav (2006) da se javni prostori Islamske zajednice, kao i mediji, ne mogu ustupati ni jednoj političkoj stranci i pojedincu u cilju političke kampanje (ranije je bilo takvih slučajeva što je nailazilo na oštre kritike). To je jedna pozitivna novost u životu ovdašnjih religijskih zajednica. Jer do sada su ulogu nekadašnjeg komiteta i politburoa, u predizborno vrijeme, igrale crkve i džamije. Ilustrira to i sljedeći ulomak iz Dnevnika jednog bosanskog franjevca: «Ključić⁷⁹ tvrdi kako je on napravio program HDZ-a i kako bi opet na izborima dobio glasove, a ja sam mu rekao da sve može vezati mačku o rep: izbore (1990 – I. C.) su dobili svećenici jer smo Pero Sudar i ja obišli svu nadbiskupiju i držali konferencije po dekanijama te su svećenici nagovarali narod da glasa za HDZ kao jedinu stranku i da se ne razdjeljujemo» (Lucić, 2006:713).

Literatura:

1. Andrić, Ivo (2005.). *Priča o vezirovom slonu*. Sarajevo: «Dani».
2. Cvitković, Ivan (2004.). *Konfesija u ratu*. Sarajevo-Zagreb: «Svjetlo riječi».
3. Howard, Zinn (2003.). *Terorizam i rat*. Zagreb: «Prometej».
4. Karahasan, Dževad. „Tri koraka k vragu“, u «Jukić», Sarajevo, br. 32-33/2002/03.
5. Lovrenović, Ivan (2006.). „Strah od raskola“, u: «Dani», 19. 05. 2006.
6. Lucić, Ljubo (2006.). *Između neba i granata*. Sarajevo: «Svjetlo riječi».
7. Marković, fra Ivo (2006.). Intervju u časopisu «Svjetlo riječi», siječanj, 2006.
8. Metz, Johann (2005.). *Politička teologija*. Zagreb: «Kršćanska sadašnjost».
9. Pušina, Dervo (2001.). *Žive rane*. Sarajevo: Vlastita naklada.
10. Schwöbel, Christoph. „Tolerancija iz vjere“, u «Jukić», Sarajevo, br. 32-33/2002/03.
11. Sbutega, Branko (2006.). *Kurosavin nemir svijeta*. Beograd: «Akvarius».
12. Sudar, Pero (2006.). Intervju «Danima», 23. 06. 2006.
13. Tošić, Desimir (2005.). „Lutanja, ispadi i ćutanja“, u zborniku: Pešćanik FM – *Zašto se u Crkvi šapuće*. Beograd: «Fabrika knjiga».

---

⁷⁸ Profesori u medresi.

⁷⁹ Nekadašnji predsjednik Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).

Ivan Cvitković

Religious Communities and Political Elections in Bosnia and Herzegovina

Summary

Relationship religion – confession – politics; Religious self-identifying in Bosnia and Herzegovina; Can religions and religious communities influence elections; Supporting (by votes) its “own” candidates; Model of boycotting elections; Model of supporting political parties with national prefix in the name of party; Role of confessions in development of national consciousness; Political pluralism as confessional/national pluralism; Model of running politics in religious manner; Model of inventing the enemy; “Use” and “misuse” of religion with political aims; Can Jesus and Mohammed be understood as support for any type of politics; Who is a membership of religious political right; Social conflicts – confession – elections; Participation in religious activities and political activism.

Key Words: Confession, Politics, Elections, Identity, Religious Self-identification, National Parties, National Consciousness, Religious and Political Elites, Pluralism, Religious Nationalism, Fundamentalism, Conservatism, Religious Political Right.

